

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

สารสนเทศชุมชน หรือข้อมูลในชุมชน เป็นข่าวสารอย่างหนึ่งที่สื่อให้เห็นสภาพภายในชุมชน ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต และขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน หากชุมชนมีการบันทึกและรวบรวมข้อมูลซึ่งบรรยายถึงสถานการณ์ทั่วไปของชุมชน วิถีชีวิต กิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนดำเนินการ ก็อาจเป็นประโยชน์ที่ทำให้ชุมชนได้เข้าใจชุมชนนั้นดีขึ้น และข้อมูลดังกล่าวจะกลายเป็นสิ่งที่บอกเล่าเรื่องราวในอดีต ทำให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ว่าชุมชนเราเป็นอย่างไรมาก่อนและปัจจุบันวิถีชีวิตของชุมชนต่างกันอย่างไร อาจจะมีแนวทางแก้ปัญหาของชุมชนที่ซ่อนอยู่ (สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, 2551)

ห้องสมุดประชาชน โดยหลักการหมายถึงห้องสมุดที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายของประเทศ ดำเนินงานด้วยงบประมาณของรัฐหรือท้องถิ่นเพื่อให้บริการวัสดุการอ่านต่าง ๆ การจัดบริการและกิจกรรมอื่น ๆ ตามขอบเขตที่กำหนดในวัตถุประสงค์ของห้องสมุด เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ ปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน เผยแพร่วัฒนธรรม และความบันเทิงแก่ประชาชนทุกคนในชุมชนโดยไม่มีข้อจำกัด โดยยึดหลักการสนองความต้องการของผู้ใช้และความสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นและชุมชนเป็นสำคัญ ห้องสมุดประชาชนจึงเป็นสถาบันที่เกี่ยวข้องกับสังคมตั้งแต่การจัดตั้งดำเนินงาน และการบริการ ซึ่งมีขอบเขตการรับผิชอบกว้างที่สุดในบรรดาห้องสมุดทุกประเภท (สุพรรณิ วราทร, 2523, หน้า 1)

ห้องสมุดประชาชนนับว่าเป็นศูนย์การเรียนรู้ของปวงชนที่จัดการศึกษาในรูปแบบอเนกประสงค์ เพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย และทุกระดับการศึกษา

โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ ความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองเป็นไปอย่างรวดเร็ว กระแสของการเปลี่ยนแปลงนี้ มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในด้านต่าง ๆ จำเป็นที่บุคคลในสังคมจะต้องได้รับการศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตสามารถปรับตัวให้ทันสมัยกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปและดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข การรับบริการจากห้องสมุดจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะเพิ่มพูนความรู้ของประชาชนทั่วไป (สารพี ภูมิประเทศ, 2531, หน้า 91)

รัฐบาลไทยเริ่มให้ความสำคัญกับห้องสมุดประชาชนมากขึ้น จึงได้กำหนด “ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. 2492” และในปีเดียวกันนี้มีการจัดตั้งห้องสมุดขึ้นทุกจังหวัดและอำเภอ และในปี พ.ศ. 2495 ได้มีการปรับปรุงระเบียบห้องสมุดใหม่ เรียกว่า “ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. 2495” รับผิดชอบโดย กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงศึกษาธิการ (ระยะแรกห้องสมุดประชาชนขึ้นกับกรมสามัญศึกษา) ในช่วงเริ่มต้นห้องสมุดประชาชนยังมีปัญหาเรื่องอาคารสถานที่ บุคลากร และงบประมาณ ทำให้การดำเนินงานยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ซึ่งในช่วงนี้ได้มีการแบ่งห้องสมุดประชาชนเป็น 3 ประเภท คือ ห้องสมุดประชาชนจังหวัด ห้องสมุดประชาชนอำเภอ และห้องสมุดเคลื่อนที่ ต่อมาในปี พ.ศ. 2496 ได้แยกห้องสมุดตามขนาดเป็น 4 ประเภท คือ ขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก และขนาดจิ๋ว และในวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2516 รัฐบาลประกาศให้ห้องสมุดประชาชนจังหวัดเป็นสถานศึกษา สังกัดกองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา พร้อมทั้งกำหนดบทบาทและหน้าที่ชัดเจนขึ้น (กุลธร เลิศสุริยะกุล, 2542, หน้า 20)

ในปี พ.ศ. 2535 กรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้มีการปรับปรุงบทบาทของห้องสมุดประชาชนประเภทต่าง ๆ ให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น โดยเน้นให้ประชาชนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานห้องสมุดมากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านการให้บริการและการจัดกิจกรรม เพื่อให้ชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของห้องสมุดประชาชน และถือว่าห้องสมุดประชาชนเป็นสถาบันของชุมชน ในขณะเดียวกันกรมการศึกษา

นอกโรงเรียนก็ได้สร้างห้องสมุดประชาชนเพิ่มขึ้น ทำให้กรมการศึกษานอกโรงเรียน มีห้องสมุดประชาชนที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบทั่วประเทศเป็นจำนวนรวม 849 แห่ง เป็นห้องสมุดประชาชนจังหวัด จำนวน 73 แห่ง ห้องสมุดประชาชนอำเภอ จำนวน 694 แห่ง ห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” จำนวน 82 แห่ง กรมการศึกษานอกโรงเรียน จึงได้ออกระเบียบว่าด้วยห้องสมุดประชาชน ปี พ.ศ. 2535 ดังนี้ (สถาบันส่งเสริมและ พัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้, 2552, หน้า 1)

1. เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารของชุมชน โดยจัดกิจกรรมด้านส่งเสริมการอ่านและการค้นคว้า ด้านการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านห้องสมุดเคลื่อนที่สู่ชุมชน ด้านส่งเสริมการรวบรวมกลุ่มของประชาชนตามความรู้และความสนใจ ด้านครอบครัวสัมพันธ์และกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้อื่น ๆ ตามความเหมาะสม

2. เป็นศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน โดยจัดกิจกรรมด้านแนะแนวการศึกษา นอกโรงเรียน จัดและให้บริการชุดทดลอง จัดพื้นที่สำหรับบริการตามหลักสูตร การศึกษานอกโรงเรียนของสถาบันอื่น ๆ ที่ได้รับความเห็นชอบจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน

3. เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมของชุมชน เป็นศูนย์ประชาคม โดยจัดให้บริการ สถานที่ประชุม สัมมนา การแสดงผลิตภัณฑ์ จัดกิจกรรมของเด็กและครอบครัว รวมถึงการจัดกิจกรรมอเนกประสงค์ของชุมชน โดยเน้นด้านการศึกษา ศิลปะ และวัฒนธรรม ด้านการส่งเสริมการดำเนินงานเชิงธุรกิจในห้องสมุด ด้านการส่งเสริมการจัด นันทนาการ จัดสวนสุขภาพ สถานที่พักผ่อน สนามเด็กเล่น และกิจกรรมชุมชนอื่น ๆ ตามความเหมาะสม

4. เป็นศูนย์กลางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ โดยจัดและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภาครัฐและเอกชน ในด้านข้อมูลข่าวสารและสื่อ ในด้านพัฒนาการผลิตเผยแพร่ จัดและแลกเปลี่ยน หมุนเวียน และฝึกอบรมให้เป็นไป อย่างกว้างขวางและเหมาะสม

5. การพัฒนาห้องสมุดประชาชนเป็นห้องสมุดมีชีวิต ที่เอื้อต่อการเรียนรู้อย่างกว้างขวางต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยจัดรูปแบบการให้บริการให้เป็นห้องสมุดรูปโฉมใหม่ที่มีชีวิตชีวา มีผู้คนในชุมชนเข้ามาใช้บริการอย่างต่อเนื่อง มีการปรับระบบการให้บริการที่เน้นผู้ให้บริการเป็นฐานของการพิจารณาให้ยืดหยุ่นตามความต้องการของผู้ใช้บริการตลอดเวลา วิธีการและกิจกรรม

นโยบายที่สำคัญประการหนึ่ง ในการพัฒนาจังหวัดของแต่ละจังหวัดในประเทศไทย คือ การพัฒนาศักยภาพการให้บริการของห้องสมุดประชาชน ด้วยการให้ห้องสมุดประชาชนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์ และเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลดีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารของชุมชน โดยจัดกิจกรรมด้านส่งเสริมการอ่านและการค้นคว้า ด้านการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านห้องสมุดเคลื่อนที่สู่ชุมชน ด้านส่งเสริมการรวบรวมกลุ่มของประชาชนตามความรู้และความสนใจ ด้านครอบครัวสัมพันธ์และกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้อื่น ๆ ตามความเหมาะสม

จังหวัดปทุมธานี (2553) เป็นจังหวัดที่อุดมสมบูรณ์ มีศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ เป็นของตัวเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวปทุมธานี ภาคภูมิใจ เป็นอย่างยิ่งและเป็นจังหวัดในเขต-ปริมณฑลที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก ประชากร ณ พุทธศักราช 2552 รวมทั้งสิ้น 956,376 คน จังหวัดปทุมธานีเป็นพื้นที่เกษตรกรรมสำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ โดยมีพื้นที่การเกษตร 506,678 ไร่ หรือร้อยละ 53.03 ของพื้นที่จังหวัด (สำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2546) ในปัจจุบัน นอกจากการเกษตรแล้ว จังหวัดยังเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมสำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ มีนิคมอุตสาหกรรมกระจายอยู่ทั้งจังหวัด โดยผลิตภัณฑ์มวลรวมเกือบร้อยละ 70 ของจังหวัดมาจากภาคอุตสาหกรรม (สำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2543) พื้นที่การเกษตรมีอยู่ในทุกอำเภอ และมีมากที่สุดในเขตอำเภอหนองเสือ อำเภอลำลูกกา อำเภอลาดหลุมแก้ว และอำเภอคลองหลวงตามลำดับ

จังหวัดปทุมธานีมีการทำการเกษตร ส่วนใหญ่เป็นที่นา ไม้ผล และไม้ยืนต้นตามลำดับ จังหวัดปทุมธานีมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ในปี พ.ศ.

2543 ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อคน 2,064,288 บาท/ปี นับว่าสูงเป็นอันดับที่ 6 ของประเทศ รองจากจังหวัดระยอง ชลบุรี กรุงเทพมหานคร สมุทรสาคร และภูเก็ต มีผลิตภัณฑ์มวลรวมมูลค่า 118,489 ล้านบาท รายได้สูงสุดขึ้นอยู่กับภาคอุตสาหกรรม คิดเป็นร้อยละ 69.32 คิดเป็นมูลค่า 82,136 ล้านบาท รองลงมา คือ ภาคบริการ ร้อยละ 7.688 คิดเป็นมูลค่า 9,102 ล้านบาท และสาขาการค้าส่งและค้าปลีก ร้อยละ 5.12 คิดเป็นมูลค่า 6,071 ล้านบาท โดยพื้นที่เขตอำเภอคลองหลวงมีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมหนาแน่นมากที่สุด รองลงมาคืออำเภอเมืองปทุมธานี อำเภอลำลูกกา อำเภอธัญบุรี อำเภอลาดหลุมแก้ว และ อำเภอสามโคก ส่วนพื้นที่ที่มีโรงงานน้อยที่สุดได้แก่ อำเภอหนองเสือ การศึกษาและเทคโนโลยีจังหวัดปทุมธานีมีวิสัยทัศน์ที่จะพัฒนาปทุมธานีให้เป็นเมืองศูนย์กลางการศึกษา วิจัย และพัฒนาเทคโนโลยีของภูมิภาค (education and technology hub) พร้อมทั้งเสริมสร้างความเข้มแข็งวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร โดยใช้จุดได้เปรียบของการที่มีสถาบันการศึกษาและวิจัย รวมทั้งภาคอุตสาหกรรมด้านเทคโนโลยี อยู่ในตัวจังหวัดและพื้นที่ใกล้เคียงเป็นจำนวนมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการสร้างเครือข่ายสารสนเทศชุมชนของห้องสมุดประชาชนในจังหวัดปทุมธานี เพื่อศึกษาปัญหาของการสร้างเครือข่ายสารสนเทศชุมชนของห้องสมุดประชาชน และหวังว่าผลที่ได้จากการวิจัยจะสามารถนำไปใช้ในการวางแผนกำหนดแนวทางการพัฒนาของห้องสมุดประชาชนในจังหวัดปทุมธานี ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายสารสนเทศชุมชนของห้องสมุดประชาชนในจังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการสร้างเครือข่ายสารสนเทศชุมชนของห้องสมุดประชาชนในจังหวัดปทุมธานี

3. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของประชาชนต่อการสร้างเครือข่ายสารสนเทศชุมชนของห้องสมุดประชาชนในจังหวัดปทุมธานี

สมมติฐานของการวิจัย

ประชาชนที่ใช้บริการห้องสมุด เพศ อายุ อาชีพ และวุฒิการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสร้างเครือข่ายสารสนเทศชุมชนของห้องสมุดประชาชนกับการสร้างเครือข่ายชุมชนในจังหวัดปทุมธานีแตกต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับ การสร้างเครือข่ายสารสนเทศชุมชนของห้องสมุดประชาชน 5 ด้าน คือ ด้านเป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารของชุมชน ด้านเป็นศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน ด้านเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมของชุมชน เป็นศูนย์กลางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน และด้านการพัฒนาห้องสมุดประชาชนเป็นห้องสมุดมีชีวิต

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ครั้งนี้คือ หัวหน้าบรรณารักษ์ บรรณารักษ์ที่ปฏิบัติงาน หรือเจ้าหน้าที่ของห้องสมุดประชาชน จังหวัดปทุมธานี จำนวน 16 คน ในห้องสมุด 7 แห่ง ได้แก่

- 1.1 ห้องสมุดประชาชนจังหวัดปทุมธานี
- 1.2 ห้องสมุดประชาชนอำเภอสามโคก
- 1.3 ห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอลาดหลุมแก้ว
- 1.4 ห้องสมุดประชาชนอำเภอลำลูกกา
- 1.5 ห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอธัญบุรี

- 1.6 ห้องสมุดประชาชนอำเภอหนองเสือ
- 1.7 ห้องสมุดประชาชนอำเภอกลองหลวง
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาได้มาจากประชาชนที่เข้าใช้บริการห้องสมุดประชาชนในจังหวัดปทุมธานี จำนวน 3,244 คน โดยสุ่มตัวอย่างมาศึกษา จำนวน 356 คน
3. ตัวแปรที่เกี่ยวข้อง
 - 3.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่ สถานภาพของประชาชนในชุมชนทั้ง 7 อำเภอ ในจังหวัดปทุมธานี จำแนกตามคุณลักษณะ เป็นสมาชิกห้องสมุด เพศ อายุ อาชีพ และวุฒิการศึกษา
 - 3.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการสร้างเครือข่ายสารสนเทศชุมชนของห้องสมุดประชาชน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ห้องสมุดประชาชน หมายถึง ห้องสมุดประชาชนจังหวัด ห้องสมุดประชาชนอำเภอ ที่ดำเนินงานโดยศูนย์นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดปทุมธานี
2. หน้าที่ของห้องสมุดประชาชน หมายถึง การดูแลความเป็นอยู่ของประชาชน ให้ความช่วยเหลือเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา เศรษฐกิจ อุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม และส่งเสริมแนวคิดทางด้านประชาธิปไตย
3. เครือข่ายห้องสมุด หมายถึง ความร่วมมือระหว่างประชาชนกับห้องสมุด และระหว่างประชาชนกับประชาชน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะ ข่าวสาร และภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นการเชื่อมโยงความรู้ในชุมชน ในจังหวัดปทุมธานี
4. ศูนย์ข้อมูลข่าวสารของชุมชน หมายถึง การจัดกิจกรรมด้านส่งเสริมการอ่าน และการค้นคว้า ด้านการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านห้องสมุดเคลื่อนที่สู่ชุมชน ด้าน-

ส่งเสริมการรวบรวมกลุ่มของประชาชนตามความรู้และความสนใจ ด้านครอบครัว
สัมพันธ์และกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้อื่น ๆ ตามความเหมาะสม

5. ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง การจัดกิจกรรมด้านแนะแนว
การศึกษานอกโรงเรียนอื่นๆ จัดและให้บริการชุดทดลอง ชุดสาธิตต่าง ๆ จัดพื้นที่
สำหรับบริการตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนของสถาบันอื่น ๆ ที่ได้รับความ
เห็นชอบจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน

6. ศูนย์กลางการจัดกิจกรรมของชุมชน หมายถึง ศูนย์ประชาคม โดยจัด
ให้บริการสถานที่ประชุม สัมมนา การแสดงผลภัณฑ์ จัดกิจกรรมของเด็กและ
ครอบครัว รวมถึงการจัดกิจกรรมอเนกประสงค์ของชุมชน โดยเน้นด้านการศึกษาศิลปะ
และวัฒนธรรม ด้านการส่งเสริมการดำเนินงานเชิงธุรกิจในห้องสมุด ด้านการส่งเสริม
การจัดนันทนาการ จัดสวนสุขภาพ สถานที่พักผ่อน สนามเด็กเล่น และกิจกรรมชุมชน
อื่น ๆ ตามความเหมาะสม

7. ศูนย์กลางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง เป็นเครือข่ายการ-
เรียนรู้ โดยจัดและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภาครัฐและเอกชน ในด้านข้อมูลข่าวสาร
และสื่อ ในด้านพัฒนาการผลิตเผยแพร่ จัดและแลกเปลี่ยน หมุนเวียน และฝึกอบรมให้
เป็นไปอย่างกว้างขวางและเหมาะสม

8. การพัฒนาห้องสมุดประชาชนเป็นห้องสมุดมีชีวิต หมายถึง ที่เอื้อต่อการ-
เรียนรู้อย่างกว้างขวางต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยจัดรูปแบบการให้บริการการพัฒนา
ห้องสมุด เป็นห้องสมุดรูปโฉมใหม่ที่มีชีวิตชีวา มีผู้คนในชุมชนเข้ามาใช้บริการอย่าง
ต่อเนื่อง มีการปรับระบบการให้บริการที่เน้นผู้ใช้บริการเป็นฐานของการพิจารณาให้
ยืดหยุ่นตามความต้องการของผู้ใช้บริการทั้งเวลา วิธีการและกิจกรรม

9. ผู้ปฏิบัติงานห้องสมุด หมายถึง ผู้ปฏิบัติงานห้องสมุดประชาชนในอำเภอทั้ง 7
อำเภอของจังหวัดปทุมธานี ได้แก่ บรรณารักษ์ นักเอกสารสนเทศหรือนักวิชาการ
เจ้าหน้าที่ห้องสมุด และอาสาสมัคร